

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Vztahy lidské společnosti k životnímu prostředí
z pohledu Erazima Koháka
Věra Mrázová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Vztahy lidské společnosti k životnímu prostředí
z pohledu Erazima Koháka**

Věra Mrázová

Vedoucí práce:

PhDr. Stanislav Stark, CSc.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Chtěla bych na tomto místě poděkovat vedoucímu mé bakalářské práce, jímž byl pan PhDr. Stanislav Stark, CSc., za podporu, trpělivost a velmi cenné připomínky a podněty ke zvolenému tématu.

OBSAH

1 ÚVOD	1
2 ŽIVOT ERAZIMA KOHÁKA.....	2
3 SMYSL NAŠEHO LIDSTVÍ A MORÁLNÍ EKOLOGIE	6
3.1 Lidské jednání na základě genetického určení	8
4 ETIKA A EKOLOGICKÁ ETIKA	10
4.1 Člověk a systém všeho života	13
4.2 Teocentrismus	16
4.3 Antropocentrismus	17
4.4 Biocentrismus	18
4.5 Ekocentrismus	20
4.6 Evoluční etika	20
5 SUBJEKTIVIZACE A OBJEKTIVIZACE V EK. ETICE.....	21
6 ZÁVĚR.....	23
7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	28
8 RESUME.....	30
9 PŘÍLOHY	31
9.1 Foto Erazim Kohák	31
9.2 Alber Schweitzer a úcta k životu	31
9.3 Aldo Leopold a etika Země	32
9.4 Henryk Skolimowski.....	33
9.5 Hypotéza Gaia	33

1 ÚVOD

Cílem mé bakalářské práce je ukázat význam Kohákových záměrů a postojů důležitých pro současnost a budoucnost. Chtěla bych se zaměřit na charakteristiku děl Erazima Koháka a analyzovat jeho přístupy ve vztahu člověka a přírody v rovině ekologické. Budu podrobněji rozebírat i názory jiných autorů, kteří se k ekologii vyjadřují a předkládají myšlenky vztahující se k problematice lidského bytí na této planetě.

Osobnost Erazima Koháka mě oslovila především díky jeho lidskému přístupu k ekologii. Jeho myšlení má úzkou spojitost s myšlením Alberta Schweitzera (viz příloha 2) a Aldo Leopolda (viz příloha 3). Jeho vztah k ekologii je výrazně biocentrický, ekocentrický a částečně i teocentrický. Teocentrický postoj nepřirazuje víře k Bohu, ale k pocitu vděčnosti, za to, že vůbec něco je. Několik let žil prostým životem. Jeho jméno získávalo ve Spojených státech čím dál větší vážnosti, ale i přesto se jeho vazby k české myslitelské tradici prohlubovaly a on svým dílem navazoval na tyto tradice ovlivněn především Komenským, Masarykem, Rádem, Chelčickým a Patočkou. „Moje systematická práce s českou filosofií začala, až když doma zavraždili Patočku. Ve světové filosofii jsem se specializoval na fenomenologii, a tak jsem si tehdy dal osobní závazek, že komunistům nedovolím, aby Patočku prostě vyhladili ze světa. Že neusnu, dokud nebudou aspoň jeho základní knihy a několik článků o něm dostupné v angličtině.“¹

V první části bakalářské práce představím Erazima Koháka jako člověka a seznámím s jeho osobním i profesním životem.

V další části práce se pokusím zformulovat lidskou rozpínavost vůči přírodě a představím postoj, který zastává lidstvo v dnešní době na Zemi a jak tento postoj chápat v morálním smyslu. Zde je popisováno i lidské jednání na základě genetického určení.

Ve čtvrté kapitole se dostávám k tématu všeobecné etiky a ekologické etiky, které jsem pro snadnější porozumění rozdělila do několika podkapitol

¹ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 23-24

s ohledem na jednotlivé přístupy. Tato kapitola začíná vysvětlením pojmů, se kterými se setkáváme v rovině ekologické, a následně navazují podkapitoly dle jednotlivých etických přístupů. Jde zde především o etiku vznešeného lidství - antropocentrismus, etiku úcty k životu – biocentrismus a etiku Země – ekocentrismus.

Celá koncepce ekologické etiky a životního prostředí z pohledu Erazima Koháka je zaměřena na člověka a jeho přístupu k přírodě. Řeší otázku lidské odpovědnosti ve smyslu další existence našeho bytí na této planetě. Dále pak rozkrývá nové pohledy odpovědnosti za naše zacházení s přírodou a za přírodu samu.

Důvodem výběru tohoto tématu byla samotná osoba Erazima Koháka a jeho lidský přístup jakým se snaží seznámit své posluchače a čtenáře s ekologickou problematikou a s úkoly lidstva s tím spojených, které jsou důležité pro naši budoucnost. Myslím, že by bylo velice vhodné vyučovat ekologickou etiku, jak ji předkládá Erazim Kohák, již na základních a středních školách. Žáci a studenti by tak byly velmi lidsky a nenuceně seznámeni s problematikou životního prostředí, která se stává v dnešní době aktuálním tématem.

V knize Závod s časem Erazim Kohák uvádí: Za velký přínos našeho kulturního dědictví považuji to, že nám předkládá představu sebepřekračování jako sebenaplnění – tedy představu služby něčemu vyššímu, nejen sebeukájení jako smysl života. Tuto představu potřebujeme doplnit představou společného dobra všeho lidstva, kterou ve svém dědictví nacházíme v náznaku, a představou dobra přírody a všeho bytí, které se naléhavě potřebujeme učit.²

2 ŽIVOT ERAZIMA KOHÁKA

Erazim Kohák (foto viz příloha1) se narodil 21. Května 1933 v Praze, kde s rodiči žil do roku 1948. Rodiče byli za války věznění. Otec Miloslav Kohák byl zatčen 1941 a matka Zdislava Koháková byla zatčena 1944. Krátce

² KOHÁK, Erazim. Závod s časem, s. 188

po jejich propuštění na svobodu přichází náhlá emigrace. Jeden a půl roku setrvání v uprchlických táborech v Německu a pak následovala cesta do USA. Erazim Kohák absolvoval při zaměstnání vysokoškolské studium na Colgate University v New Yorku v roce 1950 - 1954. Dále pak pokračoval ve studiu na Yale University v New Havenu a to díky Danforthovu stipendiu. Na této univerzitě získal roku 1957 titul magistra a následující rok titul doktora v oboru filozofie a religionistiky. Ještě téhož roku nastupuje jako asistent na Gustavus Adolphus College ve státě Minnesota. Před ukončením studia se oženil. Z tohoto manželství má tři dcery. Od roku 1960 začíná jeho aktivita na katedře filosofie Bostonské Univerzity ve státě Massachusetts, kde působil jako docent a roku 1977 zde získává titul profesora. Krom své filosofické práce také pravidelně přispíval psaním do časopisů Harper's a Dissent.

Jeho první manželství nevydrželo a po jeho rozpadu 1976 odchází do lesů státu New Hampshire. Na tomto částečně opuštěném místě prožívá Erazim Kohák sedmnáct let. O těchto létech mluví jako o „bolestně krásných“. Největší bolest byla způsobena rozpadem manželství. „Ten rozvod pro mě znamenal zhroucení mých představ o smyslu života. Tak jsem utíkal do lesů ze zhroucení, ze selhání vůči snu o svém životě, které jsem prožíval nesmírně bolestně. Tak jako zraněné zvíře zalézá do nory a líže si rány, tak jsem šel do lesa – vlastně také abych si tam lízal rány. Ten les mi byl útočištěm. Potřeboval jsem být sám, potreboval jsem si všechno promyslet, chtěl jsem se dát dohromady.“³ Toto místo se stalo Erazimovi Kohákovi útočištěm v nelehkých dobách jeho života a zde také začíná přemýšlet o přírodě a o její kráse. Tyto své postřehy a myšlenky sepsal v knize o morálním smyslu přírody *The Embers and The Stars*. Kniha je odrazem toho, jak přírodu vidí a vnímá sám Erazim Kohák. Je velice patrné, že do psaní této knihy vložil určitý kus sebe a snad právě díky tomu by se dalo říci, že kniha má zvláštní kouzlo procítěnosti. O tom svědčí hned první řádky v této knize: “Tiše nadchází noc, tam, kde se dávno zanedbaná vozová cesta vytrácí v mlází pod sesutou hrází - hluboká, panenská tma, jak jí lidé vídávali po celá tisíciletí mezi žhnoucím ohništěm a hvězdným nebem. Soumrak tu přichází hebcem, houstne pod

³ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 57-58

jedlovci, šíří se světlinou a stírá obrysy dne. Je čas naslouchat lesnímu tichu, když skomírající světlo ohlašuje konec denního shonu, avšak houstnoucí tma si ještě nevyžaduje, aby člověk rozžal lampu. Čas se tu neměří podle hodin: je tu jen čas odchodu a návratu, a je noc, hebká, všeobjímající, všeusmiřující, obnovující duši.“⁴

V New Hampshirských končinách také začal Kohák sepisovat a natáčet pravidelné rozhlasové pořady pro Svobodnou Evropu. Tyto spisy vyšly v roce 1992 v samizdatu jako Čertování s Míšou a ve Státním pedagogickém nakladatelství pod názvem Dopisy přes oceán.

Do své rodné vlasti, v té době ještě Československo, zavítal na krátkou dobu v roce 1969. Delší návštěvu pak uskutečňuje ihned po sametové revoluci v roce 1989. V roce 1991 byl přijat jako profesor na Karlovu Univerzitu a od roku 1995 začal střídavě učit na Karlově univerzitě a na Boston University. V roce 1999 se oženil podruhé.

Erazimu Kohákovi bylo padesát osm let, když se vrátil zpět do Čech po 42 letech, do panelákové garsonky na Jižním Městě. A bylo mu opět nabídnuto, aby psal rozhlasové pořady pro Československý rozhlas, které již kdysi psal z druhého konce světa, z New Hapshiru. Tuto nabídku přijal a později z těchto rozhlasových vyprávění vznikla kniha pod názvem Post scriptum: psové.

Není žádná mezera mezi Kohákem – autorem a Kohákem – člověkem. Tento profesor dvou slavných univerzit na dvou vzdálených kontinentech není žádný „zelený guru“ z poustevnické samoty v lesích Nové Anglie, ač na té samotě prožil sedmnáct let. Je to bytostný demokrat a samozřejmý uživatel veřejných dopravních prostředků, pohostinství třetí kategorie a typizované panelákové garsonky na sídlišti. Jednota toho, co říká, co píše a jak žije, je naprostá a pro oponenty odzbrojující.⁵ Erazim Kohák je pro mne člověkem, z jehož knih je velice patrná добрota a lidumilný přístup ke všemu co k jeho životu patří. V knize Post scriptum: psové vzpomíná na své čtyřnohé přátele,

⁴ KOHÁK, Erazim. The Embers and the Stars, s. 9-10

⁵ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 17

kteří mu dělali společnost na samotě v New Hampshiru. Přičítá jim vlastnosti, které lidé nemají nebo nechtějí mít a i on sám by se jim rád naučil. „Totiž s vděčností přijímat všechno krásné a dobré, co život dává, vnímat to jako dar... a nestěžovat si, že se mi nedostalo toho, co jsem si zrovna přál. Dar je něčím, na co nemáme nikdy nárok.“⁶

Erazim Kohák se snaží ve svých knihách čtenářům přiblížit velice lidským způsobem problematiku životního prostředí. Jak sám uvádí, nemá v úmyslu agitovat, ale pouze seznamovat a předkládat fakta, které nasbíral během svého života. Jeho díla jsou věnována převážně ekologické etice, ale i etice ve smyslu morálním. Jako filosof usiluje o eidetický náhled. „Snažím se pochopit něco jako logiku zásadních možností lidství. A jak Husserl pěkně ukazuje v *Ideen I*, z eidetických soudů není možné odvodit vůbec žádné empirické důsledky. Jako filosof mohu hovořit o možnostech a následcích určitých způsobů myšlení, ale nemohu říci empiricky, že ten či onen mluvčí něco takového skutečně říká nebo myslí. To ať posoudí sám. Já vždycky hovořím o ideálních možnostech, ideálních ne ve smyslu krásných, nýbrž ideálních jako jsou ideální matematické vzorce.“⁷ Tento vzorec, ale musíme my sami doplnit vlastními zážitky. Bez zkušeností není možné pochopit podstatu myšlené věci a skutků.

Pokud se lidstvo nedokáže zbavit slepého předsudku své vlastní nadřazenosti, bude se dál vzájemně vraždit a ničit přitom Zemi až do vyhlazení všeho života. Ničíme a zničíme se svou abstraktní racionalitou, protože skutečnost je především citová a předracionální.⁸ Erazim Kohák považoval vždy za svůj domov Československo, i přes několikaleté odloučení nikdy nezapomněl na zemi, kde se narodil. Myslel na návrat, jen nevěděl, kdy přesně mu bude umožněn. „Hrozně jsem chtěl být Čechoslovák, ale přišel jednadvacátý srpen – a ono bylo po všem. Kdyby tehdy nepřišli Rusové, tak vím naprosto jednoznačně, že bych se býval přestěhoval do Československa a byla by pohoda. Asi i s rodinou. Ale po srpnu se napětí mezi tím českým a tím americkým prvkem natolik vystupňovalo, že se to nedalo unést. Prostě

⁶ KOHÁK, Erazim. *Post Scriptum: psové*, s. 62

⁷ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. *Erazim Kohák - Poutník po hvězdách*, s. 97

⁸ KOHÁK, Erazim. *Post Scriptum: psové*, s. 34-35

celý život jsem se připravoval na určitou životní dráhu – a teď se mi všechno sesypalo.“⁹

3 SMYSL NAŠEHO LIDSTVÍ A MORÁLNÍ EKOLOGIE

Je tomu již dávno, co lidé začali věřit, že lidské štěstí můžeme získat díky hmotným majetkům. Pokud bychom se ale vrátili zpět do historie a snažili bychom se pochopit tu naprosto základní otázku: co je smyslem a cílem našeho života? Proč vlastně jsme na tomto světě a jaký je náš úkol? Přemýšlet nad tím, kam chceme ve své životní cestě dojít a čeho bychom chtěli dosáhnout. Žít tak, abychom si na konci své životní cesty mohli říci, že jsme prožili dobrý život a jsme pyšní za to, co tu po sobě necháváme svým potomkům. A právě zde není řeč o majetku, o domech a autech, betonu či asfaltu. Je zde řeč o přírodě, o lesích, ptácích, o všem živém co nás obklopuje. Je třeba se držet určitého společenského uspořádání a ideálů, které by podporovaly růst člověka k úctě, štedrosti, ke svobodě a k odpovědnosti. Ekologická krize a vše co je s ní spojeno je celosvětový problém a proto se k tomuto tématu vyjadřují i nejvyšší představitelé zemí, jako třeba hlava budhistické církve dalajláma Tenzin Gyatso: „Naši předkové viděli Zemi jako bohatou a štědrú, a ona taková opravdu je. Mnozí lidé v minulosti také viděli, že příroda je nevyčerpatelná a dovede se udržovat. My dnes víme, že to bude platit jen tehdy, budeme-li se o přírodu starat. Není zatěžko odpouštět minulé destrukce, které byly jen důsledkem neznalosti. Dnes však máme přístup k více informacím a z etického hlediska musíme proto podrobit novému přezkoumání to, co jsme zdědili a co také budeme předávat dalším generacím. Naše technické zázraky a vědecké poznatky jsou vyváženy nebo dokonce převáženy mnohými tragédiemi, jako je hladovění lidí v mnoha částech světa nebo vyhlazení jiných forem života. Výzkum vesmírného prostoru probíhá ve stejné době, kdy naše moře, oceány a oblasti s čerstvou vodou jsou v pokračující míře znečišťovány. Mnohé živočichy, rostliny, hmyz a dokonce i mikroorganismy, o nichž dnes víme, jak jsou

⁹ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 56

vzácné, možná již budoucí generace vůbec nepoznají. Máme schopnosti, ale máme také odpovědnost. Musíme jednat dříve, než bude pozdě!“¹⁰

Lidé si zvykli na zbytečný komfort, který zcela samozřejmě přesahuje jejich základní potřeby. Jde o jakýsi pokrok, který lidstvo vnímá jako samozřejmost. Proč se stalo samozřejmostí, že se musíme mít lépe než naši předkové a žít pohodlnější život. Ze všech stran se na nás valí nové reklamy, aby v nás spotřebitelích, vyvolaly pocit, že právě jejich výrobek potřebujeme nezbytně k životu. Pro změnu života potřebujeme ale nutně jiný cíl, než jakým je vymyšlení nadbytečných potřeb.

Problematiku naší společnosti nevyřešíme prostě tím, že při stejném postoji k člověku a světu změním oficiální vyznání. Potřebujeme začít jinde: změnou postoje k člověku i ke světu. Význam renesance a reformace (a vlastně každého nového hnutí) je nakonec v tom, že nám poskytují příležitost začít znovu, změnit svůj postoj. Samo o sobě se za nás nikdy nic neudělalo a neudělá.¹¹ Vidina pokroku, která poháněla světovou ekonomiku od druhé světové války, učinila mnohé bohatými, ale ochudila Zemi a nenechává nám o nic více času než deset let, abychom dali věci do pořádku.¹² Není však každý pokus o omezení lidské chamtivosti nutně odsouzen k neúspěchu? Tu narážíme na problém, který vstoupil do podvědomí nejzámožnějších zemí světa pod označením „the tragedy of the commons“, tragédie občiny. Jde o to, že společná pastvina uživí jen určitý počet ovcí. Když jej přesáhneme, vypaseme pastvinu a všechny ovce zahynou. Jenže toho si individuální vesničan či spotřebitel není vědom. Ten ví jen tolik, že pro něho osobně by bylo výhodné mít o ovci víc a také že právě jeho jedna ovce nepřetěžuje pastvinu, na níž se pase již tři sta ovcí.¹³ Jde o to, aby si každý z nás uvědomil, že je třeba začít změnu u nás samotných a pak z těchto jednotlivých malých dílků se dá poskládat velký obraz, který bude zrcadlem nás všech. Nejde o to, jak známí malíři se na tomto obraze budou podílet, ale jde o to, aby všichni, kteří tento obraz později uvidí, v něm viděli obrovskou sílu, která

¹⁰ PORRITT, Jonathon. *Zachraňme Zemi*, s. 201

¹¹ KOHÁK, Erazim. *Člověk dobro a zlo*, s. 171

¹² PORRITT, Jonathon. *Zachraňme Zemi*, s. 21

¹³ KOHÁK, Erazim. *Závod s časem*, s. 167

bude hnacím motorem pro ně i všechny ostatní a tato síla pak dokáže změnit svět k lepšímu.

Jakousi alternativou, jak dosáhnout zlepšení nežádoucího vývoje ve světě není utlumit růst blahobytu, ale morální ekologie poukazuje na změnu směru rozvoje. „Jde především o to, abychom si uvědomili, že přežití světa či přírody, jichž jsme částí, se stalo naší odpovědností. Po celá staletí nás bylo tak málo a naše spotřeba byla tak nízká, že jsme se mohli spolehnout, že příroda se postará o sebe a my že můžeme jen kořistit. Tomu už tak není. Příroda, svět schopný podporovat život, dnes rychle umírá.¹⁴

3.1 Lidské jednání na základě genetického určení

Lidské živočichy se snažil studovat zoolog Desmond Morris a díky jeho knize *Nahá opice* se dostal sociobiologický přístup do popředí zájmu. Ve své knize se snaží přiblížit a porozumět lidskému jednání v zrcadle jednání našich mimolidských předchůdců a bližních.

Spíš vtipně než vědecky Morris popisuje tehdejší americkou společnost jako společnost rozpolcenou mezi návyky primátů a návyky vlků v naší genetické paměti. Dlouho jsme žili vlčím způsobem – dvě jídla, lov, péče o doupě, manželské svazky. Avšak dál jsme nosili genetické vzpomínky na naše dávné primátí návyky, a dnes, pod tlakem stoupajícího blahobytu, se k nim vracíme. Zás žijeme v pohybu ve volných svazcích, živíme se průběžně v rychlých občerstveních. Najednou jako by všechno, co se ze sociologického hlediska zdálo náhodné, dávalo sociobiologický smysl.¹⁵

Knihy Edwarda O. Wilsona, *O lidské přirozenosti* a *Rozmanitost života*, jasně předkládají úkol lidstva a také to, že člověk bude muset plně převzít odpovědnost za své činy a chovat se natolik morálně, aby výsledkem jeho zásahů do přírody nebyla dalekosáhlá genocida mimolidského života. Sociobiologii můžeme chápat třemi rozdílnými způsoby. První způsob je určité poznání naší přirozenosti, ale není jisté, zda vše, co je přirozené, je také

¹⁴ KOHÁK, Erazim. Závod s časem, s. 168

¹⁵ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 134

dobré. Ale je třeba si uvědomit, že ne všechny sklony, kterými nás vybavuje genetická paměť, musí být zcela směrodatné. V tomto případě nelze sociobiologií nahradit etiku a ani ekologickou etiku. V druhém případě lze sociobiologii chápat jako určitý výklad našeho jednání, které dokáže pouze vysvětlit nikoliv ospravedlnit a s tím souvisí i třetí výklad, který se snaží o pochopení našich přirozených sklonů a brát na ně ohledy při našem jednání. Toto tvrzení je doložitelné u živočichů tím, že většina dává přednost společníkům své rasy a obává se živočichů jiného druhu.

V posledních letech se rozšířil zájem o ochranu zvířat do jisté míry i mezi nižší věkové skupiny, zřejmě jako výsledek rozvoje nesmírně silných nukleárních zbraní. Jejich obrovská ničivá síla ohrožuje nás všechny, bez ohledu na věk. S vyhlídkou na možné okamžité zničení života cítíme všichni citovou potřebu chránit zvířata, aby se nestala symboly vzácného výskytu.¹⁶ Z filosofického pohledu se dá říci, že všechno živé by mělo a chce žít. V každé živé bytosti, ať už člověk, zvíře nebo příroda, je život a ten by se neměl ničit. Měli bychom se snažit, aby byl. A v každém životě je něco dobrého.

Co potom ale znamená ono „pro dobro člověka“? Vždyť dobro se neodvozuje od člověka. Patří všemu bytí, člověk je jen jednou součástí společenství všech bytostí. Jeho dobro má své oprávnění, protože i v člověku žije život, který touží po žití. Jenže to oprávnění není o nic větší – a také o nic menší – než oprávnění jiného života, vlků či racků či krav. Člověku náleží jeho místo, avšak to náleží všemu životu. Jde o to, aby se člověk naučil žít v harmonii s životem, ne na jeho úkor. Životní prostředí není jen životním prostředím člověka. Je životním prostředím všeho života, i života mimolidského. Nestačí, aby člověk pečoval o prostředí svého života. Je třeba, aby zajistil i prostředí života bobrů, vlků a skokanů zelených. A pokud by se vás někdo ptal: „K čemu je dobrý skokan zelený?“, optejte se ho na oplátku: „A k čemu jste dobrý vy?“ Neboť odpověď je stejná – protože jsem, protože

¹⁶ MORRIS, Desmond. Nahá opice, s. 142

toužím být – a protože s úctou uznávám i touhu všech ostatních po životě. To je, oč jde: o úctu – a lásku – ke všemu životu.¹⁷

4 ETIKA A EKOLOGICKÁ ETIKA

Co je a co není etické, je většině lidí celkem jasné. Je to dané jejich určitým morálním kodexem, soustavou mravních norem, které uznává a řídí se jimi majoritní část společnosti. Vždy záleží na výchově a také na společnosti, s níž udržujeme kontakty, na prioritách, které vyznáváme. Každý z nás má a uznává „svoji etiku“, která se více či méně přibližuje té, která je většinou uznána za správnou, danou pravidly. „Lidstvo získalo celkem jasnou představu o tom, jak bychom se měli chovat jeden vůči druhému. Ovšem nepodařilo se nám vyřešit otázku, jak zajistit, abychom se podle těchto zásad chovali.“¹⁸ Tato etika se přibližuje v určitých ohledech a směrech ve víře k Bohu. Příkázání, která by lidé při této víře měli dodržovat, by pomáhala vytvořit lepší mezilidské vztahy. Zlepšení mezilidských vztahů a postojů i k sobě samým by pak mohlo vést ke zlepšení okolí a života, který žijeme. Etika nás vede jakousi úzkou cestou právě k pojmu ekologická etika.

Ekologická etika- o čem to vlastně je? Je to o životě, o veškerém životě na Zemi. O sloní matce, která se marně snaží ochránit své mládě před nebezpečím, na které jí příroda nepřipravila, před pytláky slonoviny s vojenskou technikou, kteří vraždí ve stále se zmenšujícím biotopu. O vlčích, ochráncích životní rovnováhy v lesích, které lidé tráví a střílejí jako „škodnou“- ač sami lesům škodí daleko více než všichni ostatní obyvatelé lesa dohromady. O ptácích, otrávených postřiky a vytlačovaných z tradičních biotopů a o velrybách zmatených hukotem lodních motorů. Je to především o člověku, který si o sobě myslí, že je ozdobou stvoření a pánem tvorstva, ale chová se ve světě jako slon mezi porcelánem- ač každý, koho kdy slon pohladil citlivým pyskem svého chobotu, může dosvědčit, že tato metafora je zcela zavádějící.¹⁹

¹⁷ KOHÁK, Erazim. Post Scriptum: psové, s. 9

¹⁸ KOHÁK, Erazim. Orbis Bene Vivendi, s. 73.

¹⁹ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 13

V angličtině se pro myšlení, které se zabývá lidským obcováním s mimolidským světem, vžil název environmental ethis, etika životního prostředí. Mnoho autorů tento název považuje za ne příliš šťastný. Nazývat soustavu všeho života - čili biosféru - naším „životním prostředím“ již naznačuje určitý výklad, jako by mimolidský svět nebyl než jevištěm, na kterém se sehrávají dramata lidských životů a dějin. To je možný výklad, a mnoha lidem připadá naprosto samozřejmý. Není to však prostá skutečnost; je to výklad. Pojem etika životního prostředí naznačuje, že jde o to, jak má člověk, střed všeho smyslu, zacházet se svým světem, který chápe jako své prostředí.²⁰ Lidé si až příliš nárokují přírodní bohatství a snaží se ho zpeněžit a přiblížit se tak svým snům v podobě hmotného majetku. Je chybou, že lidé takto smýšlejí. Přírodu chápou jako něco, z čeho mohou bezmezně čerpat a myslí si, že ona sama se pak se všemi lidskými zásahy vyrovná a oni budou moci čerpat vše do nekonečna. A právě tento přístup je dnes označován jako ekologická krize. Jsou to necitelné zásahy do přírody, které už se nikdy nebudou moci vzít zpět a některé přírodní zdroje se již nikdy neobnoví. Těžba nerostných surovin, ztráta některých druhů vegetace, vyhynutí živočichů, to jsou vše pojmy, které jsou spojeny právě s ekologickými katastrofami.

Ostrá hranice mezi lidským způsobem bytí a bytím ostatních živočišných druhů jistě není. U primátů a řady dalších živočichů je zjevný určitý odstup jejich vědomí od automatické souvislosti ostatní přírody.²¹

Pojem ekologická etika je tedy vlastně hledání takového způsobu života, který by vyrovnal vztah tolik početné společnosti k stále více oslabené přírodě. Jde o rovnováhu, kterou už příroda není schopna zajistit sama a proto je zapotřebí úmyslné vytvoření určitých pravidel lidského pobývání na Zemi. Erazim Kohák rozčleňuje ekologické ohrožení do třech úrovní. První úroveň je poškození životního prostředí těžbami, rozvojem automobilismu a dalších negativit působících na znečišťování ovzduší. Druhá úroveň je globální. Zde je nejzávažnějším problémem neustále narůstání průměrné teploty Země. Třetí a poslední úroveň je osobní. Jde o mezilidské vztahy i vztahy mezi člověkem a

²⁰ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 14

²¹ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 138

přírodou. Tato úroveň i přesto, že se zdá nejméně důležitá, by naopak mohla být klíčovou ke zlepšení všech třech úrovní ekologického ohrožení.

Erazim Kohák uvádí: „Ekologickou etiku nechápu jako ideologii, nýbrž jako činnou odpověď na ohrožení a ničení života a Země. Za její účel považuji hledání způsobů šetrného, láskyplného a trvale udržitelného způsobu lidského pobývání lidí mezi sebou a obcování s mimolidským světem, a to jak na úrovni osobního života, tak na úrovni společnosti a lidstva jako celku. Aby všichni v míru žili... Také jsem přesvědčen, že i systémové změny lze prosadit jen občanskou vůlí.“²² Fritjof Capra výzkumník v Lavrenc Berkeley Laboratory, který vedle odborných prací i intenzivně přednáší o filosofických důsledcích moderní vědy, se k ekologické problematice vyjadřuje ve své knize Bod obratu. „Věřím, že světonázor, který v sobě zahrnuje moderní fyziku, je neslučitelný s naší dnešní společností, jež neodráží vzájemnou harmonickou souvztažnost, jakou pozorujeme v přírodě. Abychom takového stavu dynamické rovnováhy dosáhli, bude zapotřebí radikálně odlišné sociální a ekonomické struktury; kulturní revoluce v pravém slova smyslu. Přežití celé civilizace může záviset právě na tom, zda se nám takovou změnu podaří uskutečnit.“²³

Ekologická etika jako taková může být chápána jako filosofie či jako věda. Základní otázkou ekologické etiky je smysl lidského bytí na Zemi, a proto se zde přikláníme k filosofii. Na druhé straně ale můžeme ekologickou etiku chápat jako určité systematické bádání, ke kterému se řadí jistá odbornost, sdělitelnost a v neposlední řadě i ověřitelnost výsledků. A právě zde se ekologická etika překlenuje z filosofické roviny do roviny vědecké. V anglickém jazyce se pro označení empiricko - matematického zkoumání fyzické skutečnosti používá slovo science. V němčině se běžně tyto vědy označují jako Wissenschaft. Pokud ale pokročíme dál, dostaneme se k otázkám jaký má život smysl a jak jej žít.

I takové bádání označovala evropská kulturní tradice jako vědu, tentokrát ve smyslu latinského scientia. To je pojetí vědy nikoliv jako teoretické

²² KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 153

²³ CAPRA, Fritjof. Bod obratu s. 18

zdatnosti, nýbrž jako moudrosti, jako pochopení smyslu života a světa. V českém myšlení užívá pojem scientia v tomto smyslu ještě Jan Amos Komenský a na evropské úrovni, alespoň v náznacích i jeho mladší přítel Gottfried W. Leibniz. Teprve osvícenství omezilo svou představu o vědě na Wissenschaft – a teprve pozitivismus na science v anglosaském smyslu. Ovšem, jak Edmund Husserl poukázal ve své Krizi evropských věd, tím nezmizela potřeba hledání moudrosti. Sebedůslednější znalost mechanismu či snad organismu života nezodpoví naši nejnaléhavější otázku po smyslu života – jak žít? Oповěď nemůžeme přenechat zákonitostem vrozených pudů a náhodám získaných citů. To je jedním z následků naší svobody, našeho nedostatečného pudového vybavení. Potřebujeme se systematicky zabývat otázkou moudrosti, jak žít, jako základní otázkou ekologické etiky. Ekologie potřebuje být nejen vědou, nýbrž také filosofií.²⁴ Já osobně se snažím porozumět ekologické etice skrze filosofický směr, alespoň v zamyšlení nad tím, jak se máme chovat, abychom směřovali k určité udržitelnosti a nenavyšovali bychom tak více hmotnou spotřebu. Není to problémem jen nás Čechů, nýbrž celého lidstva. Jde o soulad mezi námi lidmi a všeho živého, co nás obklopuje.

Člověk svou nedostatečnou pudovou výbavu nahrazuje vědomím. Tedy člověk je ten živočišný druh, který nejedná automaticky, ale – alespoň v určitém úseku jednání – musí zvážit a zhodnotit situaci, představit si různé možné postupy, volit jeden z nich a potom podle své volby vědomě jednat. Není plně určený svou přirozeností. Žije nejen v přírodě, nýbrž také v představivosti. Zcela konkrétně: Když dramaticky poklesne stav ryb, pro ostatní živočišné druhy poklesnou úlovky do té doby, než se ryby zotaví. Člověk si dovede představit a vyrobit výkonnější loď a lovit dál, až daný druh vyhubí.²⁵

4.1 Člověk a systém všeho života

Představa pořádku přírody v konečném smyslu, je hluboká pravda přírody. Jediným východiskem je obnovení právoplatnosti o uznání přírody

²⁴ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 25

²⁵ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 136

jako organismu a také jako přírodního díla a není možné ji dále mechanicky přetvářet. Lidé nemohou žít v míru se sebou samými a jejich Bohem, pokud nejsou v míru s přírodou.²⁶

Po celá tisíciletí žil člověk v závislosti na přírodě a mohl se na ni spolehnout. Po celá tisíciletí měla příroda všechny vlastnosti, které křesťané přičítali Bohu. Byla mocná, nekonečná, tajemná, vše obklopující, vše zahrnující, milosrdná, spravedlivá a odpouštějící, není divů, že Špinoza píše o Deus sive natura, o Bohu, či jinými slovy o přírodě. Lidé se nemuseli starat o nic než o své malicherné hádky a zájmy, mohli ve svých válkách kořistit a pustošit přírodu s jistotou, že ať způsobí sebevíc škod, příroda jim odpustí, příroda to nahradí, že přírody bude vždy víc, než lidstvo dokáže změnit.²⁷ Dnes už tomu ale tak není. Příroda není schopna vyrovnávat narušování biosféry člověkem, které jsou páchány již po dlouhá tisíciletí. Příroda se nezměnila, ale bohužel se změnil ani náš přístup k ní. Erazim Kohák ale uvádí, že k určité změně přece jen došlo, a to, že nám došel „žlutý lak“. Je to obrazné přirovnání ke stále narůstajícímu bezohlednému chování nás, obyvatel této planety k přírodě a s tímto štítkem jsme vstoupili do jednadvacátého století. V dnešní době už je ekologické ohrožení naprosto zřejmé a nepopíratelné.

Populační explozí a explozí konzumu se změnil poměr mezi přírodou a lidstvem. Někdy v druhé polovině sedmdesátých let našeho století překročilo lidstvo bod zlomu. Dnes spotřebováváme a znečišťujeme rychleji, než se příroda stačí obnovovat a tempo spotřeby se prudce stupňuje. Nemůžeme se již spolehnout na přírodu. Příroda se stala závislá na nás, my jsme se stali odpovědní za ni. Snad je to právě to, co měl Nietzsche na mysli, když řekl, že Bůh je mrtev: plná tíha odpovědnosti se přesunula na nás.²⁸

Je potřeba změnit morální přístup lidstva. Není možné se nadále chovat, jako by vše kolem nás bylo naším majetkem a my jsme s ním mohli nakládat dle libosti. Změna v přístupu je základním kamenem pro tuto stavbu. Musíme

²⁶ KOHÁK, Erazim. *The Embers and the Stars*, s. 81

²⁷ KOHÁK, Erazim. *Člověk dobro a zlo*, s. 240

²⁸ Tamtéž, s. 240

přebrat veškerou odpovědnost a začít si uvědomovat, že vše co děláme, děláme pro sebe a pro dobro celého společenství.

Po celá tisíciletí jsme byli nepočtení, skromní a bezmocní. V posledních třech staletích jsme se stali nečekaně mocní, neuvěřitelně nároční a nepředstavitelně početní.²⁹ Člověk nalezne své místo a oprávnění ve světě, když svůj úkol v tomto životě pochopí jako službu nejen „dobru“ člověka, nýbrž vší přírodě, všemu bytí.³⁰ Potýkáme se s absencí hluboké vděčnosti, která z určitého hlediska zabraňuje lidem, aby žili určitý duchovní život. „To je základní problém dneška: Průmyslová společnost přímo odnaučuje vděčnosti. Vyrábí nábytek všeho – mimo poptávky. Vyrobíme nadbytek všeho zboží, ale nemůžeme vyrobit potřebu. A co teď s tím zbožím? A tak se učíme vyrábět potřebu, učíme lidi, aby chtěli víc, ne aby byli vděční za to, co mají. Jinak by se prý ta naše výroba zadrhla a vytvořila by novou světovou krizi. Na nadbytku je nejhorší, že cílevědomě připravuje lidi o pocit vděčnosti – a tím i o jediný přiměřený postoj člověka vůči Bohu.“³¹

V městských zástavbách soudobé civilizace, obehnaných dráty vysokého napětí, jsme noc zrušili. Tady záře elektrického světla prodlužuje únavný den dlouho do noci, v níž neúprosný svit neonů nedopřává oddechu. Chodíme po asfaltu, ne po dobré zemi; vzhlížíme na neonové reklamy a ne k divu hvězdného nebe. Zřídka zahlédneme panenskou tmu, nenarušenou elektrickým světlem, zřídka kdy jsme schopni vybavit si odvěký rytmus přírody a mravního zákona, jehož ozvěna přesto přetrvává v životě našich těl i v našem vědomí pod hlubokou vrstvou zapomnění. Svět našich výtvorů a pojmů, jímž jsme se obklopili, nezná zákona ani rytmu; i vstávání a uléhání se v něm zdá otázkou libovůle. My sami jsme si zbudovali tento svět za svůj příbytek a dychtivě jsme nahradili samorostlou přírodu svými technickými vymoženostmi. Přesto si v něm stále více připadáme jako zmatení cizinci, “odcizení”, “nahodile vržení” do jeho anonymního soustrojí, a těžko se bráníme pokušení zbavit se rozporu mezi svou smysluplnou lidskostí a mechanickým

²⁹ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 18

³⁰ KOHÁK, Erazim. Člověk dobro a zlo, s. 242

³¹ ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák - Poutník po hvězdách, s. 49

světem své každodennosti tím, že sami sebe přesvědčujeme, spolu s Descartem, že i my nejsme než stroje.³²

4.2 Teocentrismus

Pokud bychom měli popsat přirozený lidský postoj novodobým pojmoslovím, byl by to teocentrismus, protože jeho základním přesvědčením je, že všechna hodnota se odvíjí od Boha a člověk není než závislou částí Božího stvoření. To je ve vsí pravděpodobnosti prvotní „ekologický“ zážitek lidstva.³³ Bůh stvořil člověka a dal mu úlohu dobytce přírody, ale také zároveň pastýře, který by přírodu měl ochraňovat a žít s přírodou v harmonickém soužití. To je podstatou teocentrismu.

Henryk Skolimowski (viz příloha4) je přesvědčen, že víra a úcta k Bohu by nám pomohla překonat určité problémy, které jsou zárodkem lidských negativních vlastností, jako je chamtivost a sobectví. Jde o to, aby člověk vnímal Boha a jeho posvátnost jako někoho, kdo nám svěří úlohu pastýře a my tak budeme jednat v jeho zájmu a chránit přírodu.

Pokud tak jako Skolimowski vycházíme z hlubokého prožitku boží přítomnosti, pak je jeho argument opravdu přesvědčující. Pro člověka, pro něhož je základní skutečností Bůh, mysterium tremendum et fascinans, pro člověka, který se sám nejen považuje, nýbrž opravdově prociťuje jako nehodný služebník Boží, pro něhož smyslem života je pečovat o ono láskyplné stvoření, které mu Bůh svěří, je nejčistší ekologický postoj pokory, skromnosti a služby samozřejmým vyjádřením celého života.³⁴ Ne ale u každého věřícího bývá víra podpořena myšlenkou k boží přítomnosti. Někdy je taková víra pouze otázkou určitých pouček, které věřící slepě následuje. Z náboženského hlediska je tato představa pokleslá, ale bohužel v dnešní době se s ní střetáváme u většího počtu lidí. Zde se také setkáváme s mylným postojem člověka k přírodě. Člověk si myslí, že je stvořený k obrazu Božímu a že jeho úkolem je podmanit si přírodu.

³² KOHÁK, Erazim. *The Embers and the Stars*, s. 10

³³ KOHÁK, Erazim. *Zelená svato:zář*, s. 65

³⁴ Tamtéž, s. 67

Teocentrismus můžeme chápat jako jakousi nálepkou, pod kterou se ukrývá určitý životní postoj, kde ve středu všeho stojí Bůh.

4.3 Antropocentrismus

S krátkozrakým sobectvím, kterému dnes poněkud nepřesně říkáme „antropocentrismus“, se obvykle setkáváme až u vysoce vyspělých civilizací – a u těch je to obvykle znakem úpadku a blížícího se konce jako v posledních desetiletích římské říše nebo ve Francii v předvečer revoluce.³⁵ Antropocentrismus staví na rozdíl od teocentrismu do středu pozornosti člověka. V tomto vztahu člověka k přírodě je nutné rozlišit, zda člověk je nebezpečný pro přírodu svým bytím na této planetě, či škodí přírodě jen některým svým jednáním. V prvním případě by jediné řešení záchrany přírody bylo naprosté vymření lidstva a v druhém případě by stačilo změnit postoj člověka v některých jednáních a usilovat tak o šetrný způsob života. Jan Patočka i Jean Paul Sartre jsou zastánci názoru, že pro člověka není v přírodě žádné místo, jednoduše řečeno člověk přírodě překáží svým bytím. Člověk není schopen se přírodě podrobit a proto je jediné řešení, a to, aby člověk z přírody navždy odešel. Proti tomuto názoru se staví ale starobylý židovsko-křesťanský mýtus, podle něhož člověk nenarušuje přírodu, neboť je stvořen Bohem k harmonickému souladu s přírodou. Tuto harmonii může ale narušit člověk svým jednáním, jako ji narušil Adam s Evou, kdy porušili boží zákaz a utrhli ovoce ze stromu v ráji. A zde dochází k nerespektování dobra a zla, které je dáno přírodou a člověk si začíná určovat sám, co je dobré a co zlé. V těchto příkladech můžeme vidět shodu i pro dnešní soudobou ekologii.

Výstižně se vyjádřil k antropocentrismu předseda Státního výboru bývalého SSSR pro ochranu přírody Nikolaj Voroncov: „Pro většinu zemí byl světový názor ‚zaměřený na člověka‘ (antropocentrismus) dominantní filosofií. Křesťanství tento názor zdědilo od židovství a od něj ho pak převzaly ateistické komunistické země. Jeho vliv proniká do každého koutku našich životů. Nyní, když jsme již dospěli k poznání, že lidstvo je právě jen jednou ze součástí biosféry a že je na ní slepě závislé jako všechny ostatní součásti, se

³⁵ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 65

musí ekologie stát hlavní prioritou ve všech ekonomických systémech. Musíme začít tím, že vyhodnotíme únosnou kapacitu každého územního celku a přijmeme zásadu, že biosféra neuznává žádné hranice, které vytvořil člověk. Přejít od antropocentrického názoru na svět k biocentrickému je zcela nevyhnutelný; v příslušné době se ukáže, že je daleko vlivnější, než byl přechod Ptolemaiova učení (že se Slunce otáčí kolem Země) ke Koperníkovu učení (že se Země otáčí kolem Slunce).³⁶

4.4 Biocentrismus

Paul Taylor uvádí biocentrismus jako závazky k jiným bytostem, nebo spíše řečeno k jejich dobru. Pro každého živočicha by mohlo znamenat dobro to, aby spokojeně prožil svůj život, tak jak jeho druhu přísluší. Pak se ale dostáváme k dobru vlastních hodnot, to k čemu je ono zvíře dobré. V případě lidského druhu, k čemu jsme dobří my? Proto, abychom ale opravdu dokázali pochopit co to biocentrismus skutečně je, pomůže rozčlenění dle Paula Taylora. První biocentrické přesvědčení vyjadřuje, že člověk má své místo na Zemi, ale je rovnoprávné s jakýmkoliv jiným živočišným druhem. Člověk je sám určitým živočišným druhem a proto nemá žádné přednostní právo. Měli bychom si uvědomit, že na tento svět jsme přišli jako pozdější návštěvníci a měli bychom vykazovat určitou skromnost, která je nám bohužel poněkud cizí. Příroda byla bohatá, ale my jsme ji svým chováním o většinu tohoto bohatství připravili.

Naše století bylo svědkem dramatických proměn dvou klíčových faktorů, které fyzicky determinují vztah lidstva k Zemi: náhlého, ohromujícího přírůstu populace, zvětšujícího počet obyvatel o celou jednu Čínu každých deset let, a prudkého zrychlení tempa vědeckého a technického pokroku. Díky němu se téměř nepředstavitelným způsobem zvětšila naše schopnost ovlivňovat svět kolem nás: pálit, kácet a dolovat, přemísťovat a transformovat hmotu, z níž se tato Země skládá.³⁷

³⁶ PORRITT, Jonathon. Zachraňme Zemi, s. 31

³⁷ GORE, Al. Země na misce vah, s. 33

Druhé biocentrické přesvědčení je pochopení Země jako určitého života. Je živa díky soustavě vzájemných závislostí, které do sebe zapadají jako skládanka a jakýkoliv článek, pokud vymře, bude chybět. Jakékoliv naše chování, není jen záležitostí nás jednotlivců, ale působí globálně. Nemůžeme si říci, že je to pouze má vlastní záležitost. Musíme začít umět chápat vše jako celek a nic nám nesmí být lhostejné.

Třetí biocentrické přesvědčení, je v uvědomění si, že každý člen biotického společenství má svůj vlastní smysl. Leibniz v tomto smyslu použil pojem monáda, kterým vysvětloval, že základní složkou života je určitá teleologická jednotka činnosti. Podstatou monády je entelecheia, což je podle Leibnize smysluplná činnost. Skutečnost tedy nepředstavuje předmět, který vidíme, ale činnost do které se musíme dokázat vžít.

Život je tu zabudován do skutečnosti od prvopočátku, skutečnost je život ve své podstatě. Tím ovšem jsou do skutečnosti od počátku zabudovány také hodnotové a smysluplné vztahy. Nic není prostě *res extensa* – pouhý prostorový předmět. Svět je světem života, a tudíž světem smysluplně a hodnotově určeným.³⁸ Biocentrický závěr z těchto tří přesvědčení jasně ukazuje na nadřazenost lidské rasy. Tato nadřazenost je ale neoprávněná. Hodnotit by se mělo spíše podle zásluh, jak moc se kdo zaslouhuje o soulad všeho života na této Zemi. V celkovém smyslu zde hovoříme o etice úcty k životu, která v sobě zahrnuje rovnoprávnost všeho života na této zemi. Každý z nás má právo na dobro, na to aby mohl prožít svůj život, jak mu náleží. Je potřeba si toto právo neplést s absolutním právem. Je třeba nastolit harmonii všech životů společně.

Nemám rád umírání, mám rád život kolem sebe i v sobě. Můj základní citový prožitek je tedy ve skutečnosti biocentrický, se silným ochranářským nábojem. Tím to pro mě nekončí. Můj citový postoj je jednoznačně biocentrický, avšak na úrovni teoretického rozumu si jsem vědom, že není života bez smrti.³⁹

³⁸ KOHÁK, Erazim. Člověk dobro a zlo, s. 198

³⁹ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 156

4.5 Ekocentrismus

Pro Erazima Koháka je významný americký vysokoškolský učitel ochránářské ekologie Aldo Leopold, se kterým se dostáváme k etice Země. Tento filozof použil výraz „myslet jako hora“. Ekologie by měla být v první řadě o záchraně ekosystémů. Ochrana života je v tomto případě druhotná.

Hodnota se neodvozuje z člověka, ani ze života. Odvozuje se z rovnováhy celého ekosystému. Leopoldovými slovy: „Správné je to, co přispívá k zachování integrity, stability a krásy celého společenství života (biotic community). Nesprávné je všechno, co vede k opaku.“ Pokud bychom měli razit pojem pro Leopoldův přístup, museli bychom hovořit o ekocentrické etice.⁴⁰ Dle Leopolda je důležité pochopit, že k etice Země patří život, ale k životu patří neodmyslitelně i smrt. Dokážeme ale přijmout smrt jako nezbytnou součást života? Je v nás hluboce zakořeněno ochraňování všeho živého před smrtí, je to určitý lidský pud.

Jenže když drasticky snižujeme úmrtnost, avšak nesnižujeme porodnost, populační explozi se nevyhneme.⁴¹

4.6 Evoluční etika

Erazim Kohák naprosto nesouhlasí s Garrettem Hardinem a jeho evoluční etikou záchraného člunu. Pro Hardina je jediným nositelem hodnoty celek jako takový a jedince odepisuje jako naprosto bezvýznamného. Tento holistický přístup je pro Erazima Koháka nelidský. Každý jedinec se přece umí radovat, anebo trpět. Člověk by měl umět žít pro něco dobrého, krásného a čistého.

Marné je posuzovat lidský život podle toho, k čemu vede. Dobro je třeba činit proto, že je dobré. Stejně tak zlu je třeba se vyhýbat proto, že je zlé. Jistě, zlo se dá vždycky zdůvodnit. Lidé, kteří sami sebe ničí, oslepují, otupují, ať narkotiky, ideologií, technikou, k tomu mají pádný důvod. Po osmnácti letech normalizace – mnozí ani nic jiného nezažili – jim to nikdo nemůže mít za zlé.

⁴⁰ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 93

⁴¹ Tamtéž, s. 97

Jenže to nemění tragédii lidského sebezničení. Vnější důvody málokdy co mění. Důležitý je jiný, vnitřní důvod; tak se zdůvodňuje dobro ne odvoláním na něco vnějšího, nýbrž svou vlastní podstatou. Odmítat činit dobro s odvoláním na to, že to stejně k ničemu nevede, znamená odsoudit sebe sama a svůj život k nesmyslnosti. Dobro není třeba ospravedlnit účinkem.⁴²

Všechny tyto etiky, které byly představeny, mají jedno společné a to je cíl, kterým je záchrana tohoto světa. Společná otázka zní jak k tomu dospět? Už staří Římané věděli, že změnu nelze prosadit silou moci.

Že není možné budovat „nebe na zemi“ mocí, o tom měli staří Athéňané doklad v nedaleké Spartě. Aristokratičtí intelektuálové v Athénách, mezi něž patřil i Platón, znechuceni plebejstvím vlastního města (mimořádně ne bezdůvodně) se obdivovali Spartě, podobně jako se mnozí západní intelektuálové obdivovali Sovětskému svazu. Athéňané neznali sice Spartu o nic lépe, než znal Jean Paul Sartre Sovětský svaz, avšak znali Athény – a s naprostým oprávněním poukazovali na to, že to není dobré, že takto nemá vypadat lidské žití a soužití. Nenapadlo je, že spartánská kázeň, kterou tak obdivovali (Platónův ideální stát v Ústavě má řadu rysů Sparty) by je umlčela jako první – s tou jejich athénskou upovídaností...⁴³

5 SUBJEKTIVIZACE A OBJEKTIVIZACE V EK. ETICE

Narušování řádu přírody člověkem je ovlivněno různými formami chování člověka a na základě těchto přístupů je lze rozdělit na dva základní směry.

Jedním směrem je subjektivizace, hledání příčiny narušení v člověku a v jeho konání. To vychází z předpokladu, že příroda sama je dobrá – a dobrý je i člověk ve své přirozenosti. K narušení dochází až určitým lidským jednáním, určitými lidskými volbami, určitou lidskou vůlí. Snad k pádu došlo v následku lidské chamtivosti, jak vyprávějí mýty kmene Navahů. Snad to bylo následkem vynálezu stroje, který vstupuje mezi člověka a přírodu. Zatím co nástroj – řezbářův nůž, zahradnickova motyka – je prodlouženou rukou

⁴² KOHÁK, Erazim. Dopisy přes oceán, s. 20

⁴³ KOHÁK, Erazim. Člověk dobro a zlo, s. 55

člověka, stroj – třeba automatizovaná linka na výrobu upomínkových popelníčků Pozdrav z Kardašovy Řečice – člověka nahrazuje a odcizuje. Úkolem tedy je vyhledat, kde v člověku, kde v subjektu, dochází k onomu katastrofickému selhání, jímž se člověk dostává do konfliktu s přírodou či Zemí. Či zcela lidově, co děláme my lidé špatně, že se nám příroda hroutí? ⁴⁴ Tento směr se v ekologické etice nazývá „hluboká ekologie“. Tímto myšlením se zabýval norský logik Arne Naess. Jako hlubokou ekologii viděl ekologickou filozofii, která by rozebírala velice důkladně civilizační postoje, které vedou k ekologickému ohrožení. Hluboká ekologie bojuje proti nadspotřebě a nezatežování Země nadbytečnými požadavky. Zastánci tohoto přístupu jsou ochránářská a ekologická hnutí jako Greenpeace, Hnutí DUHA, Děti Země, Brontosauři a další. Všechny tyto organizace se řídí heslem „žít lehce na Zemi“.

V hlubinné ekologii se dostáváme k řešení rozporu v člověku samém. „Účelem hlubinného obřadu „Shromáždění všech bytostí“ je obnovit předvědomí jednoty všeho života překonáním rozumového odcizení a objevením autentické hloubky soucítění. Vystává však otázka, zda vše co je „autentické“ je nutně i dobré.“⁴⁵

Druhý směr je označován jako objektivizace v ekologické etice a s tím je spojena hypotéza Gaia (viz příloha5), která byla v roce 1979 představena Jamesem Lovelockem. Názory na tuto hypotézu se různili. Vědci vnímali tuto hypotézu jako jakýsi mechanický model slučitelný s biologií, ale naprosto odmítali jakékoliv spojení s teologií. Avšak zastánci hluboké ekologie, vnímali Gaiu jako něco živého a ptali se po otázkách jak žít v souladu s ní?

Sám Lovelock ke Gaie uvedl: „ Zdá se, že umění a věda jsou propojeny též s náboženstvím, a vzájemně se podporují. Hluboce mě uspokojuje, že Gaia může být zároveň duchovní i vědecká, ... v žádném případě nepovažuji Gaiu za cítící bytost, náhradního Boha. Pro mne je Gaia všechno živoucí, část nevyzpytatelného universa, a já jsem její částí.“⁴⁶ Může ale lidstvo žít v souladu

⁴⁴ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 107

⁴⁵ Tamtéž, s. 200

⁴⁶ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 128

s Gaiou? To je otázka, kterou bychom si měli položit. Lovelock na tuto otázku odpověděl svými činy, když zakoupil půdu a na ní vybudoval svůj vlastní kus chráněné přírody. Jde o to, aby my všichni jsme přispěli něčím, co přírodu obohatí, protože každý den přispíváme něčím, co ji ochuzuje. Pomáhejme „flanelovým“ ekologům, kteří se snaží o vytvoření trvale udržitelného způsobu života. Je potřeba začít z druhé strany, abychom nedošli na úplný konec cesty, odkud už nebude možnost návratu. Na otázku zda lidstvo svým konáním může dovést Zemi k úplnému zániku všeho živého, odpověděl Lovelock jasné ano. Je potřeba změnit své osobní jednání a cítění neboli změnit lidské nitro a právě o tom je hlubinná ekologie.

Rozdíl mezi „něco vlastnit“ a „sounáležitost“ je zásadní. I když lidé mohou formalizovat slovo „mající“ jako „patřící“, životní pravda slova „mající“ představuje sounáležitost, pouto lásky a respekt a to vše roste v danou chvíli a pak i následně v dalším čase.⁴⁷

Pokud vidíme lidské konání v kosmickém měřítku čtyř tisíc miliónů let, je to moudrý závěr. Lidské konání opravdu nepředstavuje kosmicky závažný rozdíl. Dlouhodobě nemůže ovlivnit vývoj kosmu. Co ovlivnit může, je, jak my sami budeme prožívat své drobné životy v nesmírném kosmickém rámci. V podstatě je to moudrost biblické knihy Kazatel, moudrost poznané nutnosti. Kosmický vývoj nezměníme, avšak můžeme žít v rozporu s řádem věcí a s mírem v duši, který poskytuje hlubinný prožitek přírody. Toto pojetí je pochopitelně blízké těm „hlubinným“ ekologům, kterým jde, mluveno s Arne Naessem, především o seberealizaci ztotožněním. Stejně pochopitelně je blízké systémovým teoretikům, kteří ve jménu vědeckého světónázoru prohlašují systémovou nutnost a od člověka požadují jen, aby se podřídil poznané nutnosti.⁴⁸

6 ZÁVĚR

Celá práce, tak jak jsem ji napsala je náhledem do ekologické etiky a ekologie samotné jako vědomé hledání způsobů soužití lidstva se Zemí a

⁴⁷ KOHÁK, Erazim. The Embers and the Stars, s. 107

⁴⁸ KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, s. 132

mimolidským světem. Jde o pochopení neoprávněné rozpínivosti člověka vůči přírodě a všemu živému. Je třeba nastolit jiný směr našeho bytí, který bude především o odpovědnosti. Z filozofického hlediska k přístupu našeho života bych si dovolila napsat, že nám lidem chybí pokora. Nikdo z nás neví, co nás čeká po skončení tohoto života a zda naše bytí bude pokračovat někde jinde. A proto bychom se měli chovat s náležitou úctou k tomu, co nám bylo dáno, a tím je náš život a svět ve kterém je nám umožněno žít.

Naše představy a předsudky o světě, o lidském životě a o našem lidském údělu a úkolu jsou v nás tak vžitě, že si je těžko uvědomujeme a ještě tížeji je kritizujeme. Snad za čtyřicet let rozpoznáváme osudné chyby dneška, jako dnes rozpoznáváme své osudné chyby před čtyřiceti lety. Jenže to už může být pozdě. Chceme-li se kriticky podívat na sebe, jak jsme dnes, potřebujeme zrcadlo, které by nám poskytlo potřebný odstup.⁴⁹ Je potřeba zapálit oheň, ale k tomu je třeba jiskra, která vše rozsvítí a pak plamen, který vzplane. Tento plamen my všichni pak musíme udržovat a už nikdy nedovolit, aby zhasnul. A k tomu je zapotřebí dobré vůle.

Tak jako podle Kanta jen dobrá vůle – vůle řízená výlučně úctou k morálnímu zákonu – může být jednoznačně dobrá, tak jen lidská zlá vůle může být bezvýhradně zlá. Těžko se nám na ni věří. Těžko si připouštíme, že zlo může být nejen nehoda, nedorozumění či nepochopení – že může být čistě zlá vůle, v plném vědomí, bez omluvy nedorozumění, vůle ničit. Shakespearův Jago je pro nás nepochopitelný, stejně jako sovětský voják, jemuž jsme se v srpnu 1968 snažili vysvětlit, že je to omyl. Nebyl to omyl. Podobně se zoufalí ochránci přírody, připoutaní ke stromům, marně snaží vysvětlit řidiči z buldozéro, že les je život. Věřil snad Henlein v létě 1938, že česká soldateska v pražských ulicích znásilňuje německé dívky? Jistě ne. Henlein dobře věděl, že československá vláda se vší dobrou vůlí opravdu usilovala o vyřešení národnostních problémů v republice. Svévolně vyhledával ty nejnepravděpodobnější, nejpokroucenější výklady, aby mohl odmítnout dobrou vůli.⁵⁰ Měli bychom se zamyslet jak se chovat nejen k sobě a ostatním lidem,

⁴⁹ KOHÁK, Erazim. Člověk dobro a zlo, s. 26

⁵⁰ KOHÁK, Erazim. Post Scriptum: psové, s. 58

ale i ke všem ostatním živoucím bytostem a k přírodě jako celku. Prožívat život jako něco jedinečného a nepředvídatelného. Každý den, každou hodinu a každou minutu nás potkává něco nového, je to další časový úsek, který se už nikdy nevrátí zpět a proto je tak cenný. Nic se neopakuje a proto, aby život nás i těch dalších mohl pokračovat, my se musíme snažit o to, aby mohl vůbec někde pokračovat. Musíme chránit to, co nám umožňuje bytí na této planetě, aby naše děti a děti našich dětí měly také tu možnost poznat tento stav bytí. Docházíme tím k jakémusi věku odpovědnosti.

Věk odpovědnosti je v podstatě věkem dospělosti. Až dosud, jsme se my lidé, chovali jako nedospělí, kteří se mohou starat jen o své, uspokojení, o to, co je baví, co se jim líbí, a veškerou odpovědnost přenechat jinému: „dospělým“, „establišmentu“, „moci“. I dnes se tak můžeme chovat. Můžeme prosazovat své nároky (či v dobovém módním pojmosloví, svá „práva“) a nechat na jiném, aby za nás převzal odpovědnost a povinnosti. Můžeme trvat na tom, že máme „právo“ na automobil, a nechat na jiném, aby se postaral o ozónovou vrstvu. Nikdo „jiný“ ovšem není. Nezodpovědnost už neznamená, že to necháme na přírodě. Znamená katastrofu. Když však převezmeme nabízenou odpovědnost, může se věk odpovědnosti stát i věkem svobody. To je v podstatě dynamika novoanglické a švýcarské samosprávné demokracie. Občané si nevolí vladaře, kterému předají odpovědnost a proti kterému se pak bouří. Sami přejímají odpovědnost za společné dobro. Stávají se dospělými a svobodnými. Jestliže tuto výzvu přijmeme, stane se věk odpovědnosti věkem naší vyspělosti.⁵¹ Nikdo nás nemůže donutit, abychom chránili Zemi, ale pokud pochopíme podstatu života na této planetě, budeme dělat to, co je potřebné a správné, protože to tak budeme cítit.

Obavy o životní prostředí nyní již nejsou výhradou jen malé společenské menšiny. Prolínají se celým politickým spektrem, od levice po pravice. Začnou-li se politikové fotografovat na březích jezer a vyhlášují-li svoji neskomírající lásku k přírodě, pak je to znamení, že pochopili, odkud fouká vítr. Fouká totiž z místní skládky a nevoní příliš dobře. Kdysi nás strašili katastrofou, která postihne naše děti nebo děti našich dětí; otráslí jsme se a pokračovali jsme ve

⁵¹ KOHÁK, Erazim. Závod s časem, s. 187

znečišťování dál. Teď se nám však říká, že všechny ty nepěkné a nepříjemné věci se stanou již nám. Není tedy divu, že lidé mají strach.⁵² Žijeme dnes v globálně propojeném světě, kde všechny biologické, psychické, sociální a ekologické jevy jsou na sobě vzájemně závislé. Pro popis tohoto světa je nutný ekologický úhel pohledu, který karteziánský svět nenabízí. Potřebujeme tedy nové paradigma – novou vizi reality, základní změnu v našem myšlení, vnímání a hodnotách. Počátek této změny, přerod od mechanistického pojetí skutečnosti k holistickému, je již patrný ve všech oblastech a pravděpodobně bude dominovat současnému desetiletí.⁵³

Knihy Erazima Koháka vyjadřují moudrost, lidskost, postoje a velké zaujetí s problémy lidstva, které načerpal ze svých životních zkušeností. Smyslem této práce bylo prezentovat a analyzovat myšlenky Erazima Koháka, ale i dalších autorů, kteří se zabývají otázkou ekologické etiky a snaží se tak upozornit na hrozbu, která souvisí s budoucností naší planety a jejím případným zánikem. Doufám, že k tomu tato práce přispěla. Očekávala jsem, že při psaní vyvstanou další otázky týkající se této budoucnosti a které by si zasloužily další zkoumání. Jedna otázka, která u mě vyvstala, je, zda vše to, s čím bojujeme, není předem předurčeno, právě proto, abychom pochopili smysl budoucnosti. A pak právě v tomto musíme hledat podstatu a snažit se o to, aby nějaká budoucnost mohla být.

Má to smysl: smysl to má všechno, co překonává dnešní smrtelné ohrožení světa. A to má i bezprostřední význam pro nás. Máme své místo na Zemi, za které jsme odpovědní: onu zemi, o které zpíváme, že zemský ráj to na pohled. Čtyřicet let jsme ji pustošili v konzumní mánii, teď v hodině dvanácté je na nás, abychom se ji pokusili zachránit. Je na nás, abychom si vytvořili způsob života, který by našim vnukům zajistil, že i oni budou žít v krásné zemi našich otců. Už nejsme zhýčkaní výrostci. Chtě nechtě jsme se stali „pastýři stvoření“, odpovědnými za únosnost našeho lidského společenství. To je náš dnešní přesah, to má smysl: pečovat o tuto zemi a o

⁵² PORRITT, Jonathon. Zachraňme Zemi, s. 194

⁵³ CAPRA, Fritjof. Bod obratu, s. 16

tuto Zem.⁵⁴ Je naším úkolem nastolit takový životní styl, který by podporoval estetické myšlení a zároveň by nechával promluvit naši humanitu.

Dosud se humanismus stává nepochybně diskutabilní. Jeho slovníková definice - nebo přinejmenším jedna z nich „cesta života soustředěna na lidské zájmy“ není zcela důvěryhodná. Je cítit neobvyklým egoismem našeho druhu, který je kořenem odlidštění našich životů.⁵⁵

Ekologickou etikou a její problematikou se také velice intenzivně zabývá výzkumník Fritjof Capra, která považuje za základ naší krize skutečnost, že většina akademiků se ztotožňuje s omezeným vnímáním reality a používáním zastaralých koncepčních modelů, jež se nevztahují k podstatě řešené věci. Tento jejich přístup ale žádnou z našich těžkostí, před kterými stojíme, nevyřeší. Je potřeba změnit systém a to především v institucích, hodnotách a idejích.

Abychom porozuměli různorodé kulturní krizi, potřebujeme si osvojit mimořádně široký záběr a nahlížet svou situaci v kontextu lidského kulturního vývoje. Musíme přizpůsobit svou perspektivu z konce 20. století časovému rozpětí zahrnujícímu tisíce let; od pojetí statických společenských struktur k dynamickým modelům změny. Z tohoto hlediska se krize jeví jako aspekt přeměny. Číňané, jimž bylo vždy ve skrze dynamické vidění světa a bystrý smysl pro historii, si zřejmě tuto hlubokou souvislost mezi krizí a změnou dobře uvědomují. Termín, který používají pro slovo „krize“ (wei-ti), se skládá ze znaků pro „nebezpečí“ a „příležitost“.⁵⁶ V It'ingu, Knize proměn se píše: „Po čase úpadku přijde bod obratu. Mocný proud světla, který byl zapuzen, se vrátí. Cosi se blíží, ale nebude to působit silou... Pohyb je přirozený, povstává samovolně. Z tohoto důvodu je přeměna starého snadná. Staré odchází a nové nastupuje. Obé jest odměřováno dobou, proto vše dopadne dobře.“⁵⁷

Věřme tedy sami v sebe a ve vše dobré!

⁵⁴ KOHÁK, Erazim. Post Scriptum: psové, s. 15-16

⁵⁵ KOHÁK, Erazim. The Embers and the Stars, s. 110

⁵⁶ CAPRA, Fritjof. Bod obratu, s. 31

⁵⁷ CAPRA, Fritjof. Bod obratu, s. 5

7 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

KOHÁK, Erazim. Post scriptum: Psové. Praha: Panglos, 1996. ISBN 80-902205-0-9.

KOHÁK, Erazim. Texty z morální ekologie, Závod s časem. Praha: Ministerstvo životního prostředí, nakladatelství Torst, 1996. ISBN 80-85368-81-1 (Ministerstvo životního prostředí). ISBN 80-85639-70-X (Torst).

KOHÁK, Erazim. Člověk, dobro a zlo: O smyslu života v zrcadle dějin (kapitoly z dějin morální filosofie). Praha: nakladatelství Ježek v edici Filosofické texty, 1993. ISBN 80-901625-3-3.

KOHÁK, Erazim. Zelená svato:zář, kapitoly z ekologické etiky. Praha: Slon, 1998. ISBN 80-85850-63-X.

KOHÁK, Erazim. The Embers and the Stars. Chicago: The Univesity of Chicago Press, 1984. ISBN 0-226-45022-8.

ŠANTORA, Roman, ZAJÍC, Jiří. Erazim Kohák: Poutník po hvězdách. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-524-5.

KOHÁK, Erazim. Orbis Bene Vivendi. Praha: Junák – svaz skautů a skautek ČR, 2001. ISBN 80-86109-64-X.

PORRITT, Jonathan. Zachraňme Zemi. Praha: Zemědělské nakladatelství Brázda ve spolupráci s MŽP ČR a Federálním výborem pro životní prostředí, 1992. ISBN 80-209-0217-1. ISBN 80-835 68-28-5.

KOHÁK, Erazim. Dopisy přes oceán aneb čertování s Míšou. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1991. ISBN 80-04-25389-X.

MORRIS, Desmond. Nahá opice. Praha: Mír n. p. závod 3, 1971. ISBN 23-035-71.

GORE, Al. Země na misce vah. Praha: Argo, 1994. ISBN 80-85794-21-7.

CAPRA, Fritjof. Bod obratu. Praha: DharmaGaia a Maťa, 2002. ISBN 880-85905-42-6 (DharmaGaia). ISBN 80-7287-024-6 (Maťa).

7 RESUME

This bachelor thesis discusses the philosophical views of Erazim Kohák in relation to the current environmental problems. It presents a comparison of Kohák's approaches, as well as approaches of other authors. This discussion relates to the issue of the conception of human being and the relationships to other lives on Earth. This is significant ecological responsibility of human being.

Each chapter shows threats of ecological hazards and analyses methods, how to prevent these threats. Everything is then directed to the creation of new living conditions and environmental improvement of the global aspect. This problem can't be solved superficially, but vice versa from the inside, by a change of thinking in ourselves. It is a vision, whose realization will not be easy nor quick, but it is up to us whether it will one day become a reality.

And this is why is Kohák's concept so very useful. For his analysis of a specific phenomenons of our society. In these phenomenons it is possible to find certain orientation for the benefit of human life.

Erazim Kohák is one of the thinkers, who are trying to understand the ecological crisis comprehensively. Much useful are his opinions and insights documented by his own experience.

8 PŘÍLOHY

8.1 Foto Erazim Kohák

[online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Erazim_Koh%C3%A1k

8.2 Albert Schweitzer a úcta k životu

Podle A. Schweitzera (1986) existuje všudypřítomná a všeprostopující vůle k životu, která je dána všem živým organismům, tedy i lidem, zároveň s jejich existencí. Nikdo neví, jak tato vůle vzniká a jak se rozvíjí. Její podstatou je snaha životně se uplatnit a dosáhnout dokonalosti. Působí jako účelně orientovaná síla předurčená nějakým ideálem. U lidí se tato podstata vůle k životu projevuje tím, že „chceme dopomoci sami sobě, jakož i veškerému námi ovlivnitelnému jsoucnu k nejvyšší materiální a duchovní hodnotě“. Podle Schweitzera tato vůle k životu, která je v nás, nám na počátku našeho života umožňuje spontánně přijímat svět a život a instinktivně projevovat úctu k životu. Ale ve chvíli, kdy se začne uplatňovat myšlení, kdy se začnou objevovat otázky po smyslu, kdy člověk zakusí neštěstí, bolest, bezesmyslnost a zklamání, je toto samozřejmé přitakání světu zpochybněno. Schweitzer je přesvědčen, že „poznatky, na které naráží vůle k životu, jakmile začne přemýšlet, jsou tedy veskrze pesimistické“. Myšlení takto může zbavit životní

vůli její spontánnosti, utrpení její životnosti, pesimistický náhled na svět může vést k rezignaci nebo k honbě za trochou štěstí. A v tuto chvíli, kdy se vůle k životu a její přitakání světu dostává do krize, jí má na pomoc přispěchat myšlení, které jí umožní reflektovat její spontánní přitakání světu a životu a donutí ji uvědomit si všechny ideje, které v sobě nese, a podřídit se jim. Vůle k životu tak dospívá k tomu, že může být odkázána pouze na sebe samu, že její přitakání světu a životu má smysl samo o sobě, že vychází z vnitřní nutnosti a je nezávislé na světě. Štěstí a úspěch ve světě je jí milou posilou, ale není na nich závislá.

[online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/1213>

8.3 Aldo Leopold a etika Země

Soulad se zemí je jako soulad s přítelem. Nemůžete mít rádi jeho pravici a useknout mu jeho levici. Nemůžete milovat zvěř a nenávidět dravce. Země je jediný celistvý organismus. Divočina je surovina, z níž člověk vykoval artefakt zvaný civilizace. Divočina nikdy nebyla stejnorodou surovinou. Byla velmi rozmanitá, a proto koncové artefakty jsou velmi rozmanité. Tyto rozdíly v konečných produktech se nazývají kultury.

Bohatá rozmanitost světových kultur zrcadlí jim odpovídající rozdíly v divoké přírodě, z níž se kultury zrodily. Poprvé v dějinách lidského druhu se nad ním rýsují dvě hrozby. Jednou z nich je vyčerpání divočiny lidmi obyvatelných končin planety Země. Druhá je globální hybridizace kultur vlivem industrializace a (dálkové) dopravy. Obojímu nelze zabránit a snad by to ani nemělo smysl, avšak snad by šlo malými vylepšeními hrozících změn zachovat určité hodnoty, které by se jinak ztratily. Pro dělníka, z něhož kape pot, je surová látka na kovadlině protivník, kterého je třeba si podrobit. Takovým protivníkem byla pro průkopníky divočina. Avšak pro odpočinutého dělníka, který je schopen se na svůj svět alespoň chvíli dívat filosoficky, tatáž surovina je něco, co musí mít rád a nacházet v tom oblibu, protože právě ona ho definuje a dává smysl jeho životu. Toto je (má) úpěnlivá prosba za zachování posledních kousků divočiny jako muzejních exponátů pro poučení

těch, v nichž se jednou probudí nutkání užít, ohmatat či studovat původ a kořeny svého kulturního dědictví.

[online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://global21.cz/vyhybka.php?str=leopold_etika&obor=spol

8.4 Henryk Skolimowski

Je polský filosof. Narodil se 1930 ve Varšavě (Polsko). Vystudoval techniku, muzikologii a filosofii ve Varšavě. Roku 1964 získal na Oxfordské univerzitě titul Ph.D. z filosofie. Specializuje se na logiku a filosofii jazyka. Dnes je považován za předního myslitele v oblasti ekofilosofie.

[online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Henryk_Skolimowski

8.5 Hypotéza Gaia

Teorie Gaii nebo též Hypotéza Gaia je označení pro třídu vědeckých modelů, týkajících se geosféry, biosféry i atmosféry, které předpokládají, že živé organismy automaticky pomocí seberegulujících mechanismů regulují životní podmínky na planetě Zemi tak, aby pro ně byly přijatelné. S tou teorií poprvé přišel v 60. letech 20. století vědec, klimatolog a chemik Sir James Lovelock, a pojmenoval ji (na podnět Williama Goldinga) podle řecké bohyně Gaia. Teorie není obecně přijata a její odpůrci ji často označují za spekulaci, která má blíž k mytologii, filosofii a náboženství, než k exaktní vědě. Lovelock se brání tím, že s náboženstvím tuto teorii nikdy propojovat nechtěl a litoval i zvoleného názvu, který příliš svádí k jisté mytologizaci. Pokoušel se proto prosadit její přejmenování na geofyziologii, ale tento alternativní název nebyl přijat.

[online]. [cit. 2013-04-03]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Teorie_Gaia